

Kvinnors liv, kunskaper och arbete

En ny bok av Elsa Bolin

Gunilla Carlstedt

Elsa Bolin som tidigare i boken "Porträtt utan guldram" närstuderat sex kvinnor i sjukvården återkommer med en ny bok som skildrar arbete och liv för elva kvinnor, tillhöriga kommunalarbetsareförbundet. Författaren blandar två metoder i sin forskning, "deltagande observation" och "samtal" i ett grundläggande feministiskt perspektiv. Som en röd tråd genom boken finns också kvinnornas förhållande till manssamhället, framhåller i nedanstående recension Gunilla Carlstedt, forskningsläkare vid institutionen för Arbetsvetenskap, avd Genus och Teknik, Högskolan i Luleå.

I Socialmedicinsk tidskrift nr 5-6 1988 skrev jag en recension av Elsa Bolins bok "Porträtt utan guldram". Sex kvinnor i vården". Titeln anknyter till det som innehållet lyfter fram: Sex kvinnor i sjukvården har närstuderats och synliggjorts i sina arbeten. Deras erfarenheter och kunskaper har dock inte fått samhällets erkännande, tex i form av inflytande och skälig lön. Någon "guldram" har aldrig varit aktuell runt dessa kvinnors porträtt.

Elsa Bolin återkommer nu med en ny bok i samma anda. Den skildrar "äldre" kvinnors (50-65 år) arbete och liv, denna gång kvinnor tillhöriga Kommunalarbetareförbundet. I tur och ordning får vi möta: ett vårdbiträde inom äldreomsorg, en dagbarnvårdare, en skolmåltsföreståndarinna, en undersköterska på en cancerklinik, en barnskötare på "nattdagis", en skolstaderska, en mentalskötare, ett vårdbiträde inom hemtjänsten, en kvinna som arbetar med förståndshandikappade, en familjehemvårdare. Valet av kvinnor ger i sig en bred inblick i vad basalt överlevnadsarbete i samhället består av. Gemensamt för dem som utför detta arbete är att de befinner sig "längst ner på klasstrappan".

För Elsa Bolin har det varit en "hjärtesak" att visa på och lyfta fram den kun-

skap som dessa erfarna kvinnor samlat. Och nu tvekar hon inte att sätta guldram runt sina porträtt. Uppmärksamheten på dessa gruppers livsviktiga arbete har också ökat sedan den förra boken skrevs. Inte minst fackligt har kvinnorna stärkt sin position. Samtidigt kämpar de fortfarande mot nedvärderande och kränkande bemötande från överordnade och beslutsfattare.

Elsa Bolin blandar två metoder i sin forskning: "Deltagande observation" och "samtal". Ett feministiskt perspektiv är grundläggande, såväl under själva forskningsprocessen som i den efterföljande analysen. Med en sådan grundsyn blir det självklart att även lyfta fram kvinnornas privata liv - av flera skäl: Här finns de personliga livserfarenheter som ofta väglett kvinnorna till sina yrkesval och bildat bas i deras yrkeskunskap. Som en röd tråd genom boken finns också kvinnornas förhållande till manssamhället; Elsa Bolin visar hur manlig makt i det privata reproduceras i det offentliga.

I själva forskningsmetoden ingår att i samtalen med kvinnorna även "uppenbara det dolda" dvs bidra till kunskapsutveckling och ökat medvetande hos såväl forskaren som den aktuella kvinnan. Båda bidrar med sina specifika kunskaper som de delar med varandra. Sättet att arbeta processinriktat i själva forskningssituationen utgår från teorier som kvinnoforskaren Eva Lundgren har utvecklat i sin egen forskning om våld mot kvinnor. Eva Lundgren har varit huvudhandledare i Elsa Bolins projekt.

"Dialogforskning" kräver att även forskaren delger sina personliga erfarenhe-

ter. I boken sker det genom att Elsa Bolin berättar om sitt eget liv. Det professionella i forskarrollen blir att i varje enskilt samtal avgöra var gränsen för det personliga skall sättas, forskarens och den intervjuade kvinnans. Hela metoden står i bjärt kontrast till den traditionellt sociologiska - med tex användande av intervjuformulär eller tillfälligt anställda intervjuare, som förväntas vara neutrala.

Könsmakten

Vad är det då som dessa kvinnor förmedlar? För att gå direkt på könsmakten: Hälften har under sin uppväxt eller sitt vuxna liv antingen misshandlats, blivit sexuellt utnyttjade och/eller haft alkoholiserade fäder eller makar. Nästan alla har sett sin handlingsfrihet mer eller mindre begränsad på grund av närvaron av män. Underordningen på arbetsplatser, i fackliga och politiska sammanhang har dock varit lättare för kvinnorna att se än den "normalanpassning" somskett till män i det privata. Först efter Elsa Bolins envetna fasthållande vid frågor kring könsmakten har den privata mansdominansen privat synliggjorts för kvinnorna - och för läsaren.

När det gäller arbete är det just dialogen och det unika i kontakten med varje "omsorgstagare" som kvinnorna framförlatt förmedlar. Det är också först när de själva vågar vara personliga som de kommer sina vårdtagare nära. Tidsaspekten är viktig; kunskap byggs upp genom lång erfarenhet. Så här säger Anna som arbetat länge inom äldreomsorg: "Ibland måste man ändra sig när man går från en dörr till en annan. Det är något helt annat bakom den här dörren. Det går liksom inte att vara lika. De gamla är ju så olika. Man lär sig med tiden."

Att "man lär sig med tiden" är en av anledningarna till att Elsa valt kvinnor över 50 för sin undersökning. Hon vill visa på betydelsen av de erfarna kvinnornas kunskaper, uppnådda genom många års daglig träning i att se, lyssna,

I själva forskningsmetoden ingår att i samtalen med kvinnorna även "uppenbara det dolda" dvs bidra till kunskapsutveckling och ökat medvetande hos såväl forskare som den aktuella kvinnan

Att man "lär sig med tiden" är en av anledningarna till att Elsa valt kvinnor över 50 för sin undersökning

bedöma och fatta beslut. Det är kunskap som är svår att lära ut annat än genom att vara förebild i praktisk verksamhet. Och visst tjänar en del av kvinnorna som sådana för yngre arbetskamrater. Samtidigt förmedlar de hur lite värderade deras kunskaper är i utbildningssammanhang. "Har vi råd att kasta bort människors kunskap så där rakt ut i luften", undrar Signe, som strax före pension fick se hela sitt utvecklingsarbete inom äldreomsorgen raseras. Signe har också varit riksdagskvinna. Även där fick hon uppleva vårdbiträdesyrkets låga status: *hennes* expertkunskaper var inte giltiga.

Många exempel ges på hur kvaliteten i arbetet påverkas av hur bra eller dåligt arbetsgruppen fungerar tillsammans och på hur mycket självbestämmande den har. En viktig iakttagelse (igen) är att konflikter som egentligen hör hemma på högre nivåer i en organisation projiceras till kvinnorna längst ned i pyramiden. Den gamla insikten att "patriarkatet splittrar kvinnor" visar sig äga fortsatt giltighet. Motmedlet är att sluta sig samman och arbeta "i grupp".

Två av kvinnorna har arbetat aktivt i kvinnojourverksamhet. Här blir sambandet mellan privat liv och arbete extra tydligt. De egna erfarenheterna omsätts i stöd till andra. En annan slags "jour" har det varit att ta hand om sjuka och gamla föräldrar, eller sjuka makar. Inte mindre än åtta av de tio kvinnorna har sådan erfarenhet.

Många av kvinnorna rapporterar om arbetsskador. Det är ryggar, höfter och knän som tagit stryk av felaktiga arbetsställningar eller för tungt arbete. En skada som inte torde vara särskilt väl känd är utslitna tummar efter årtiondes slit med galonbyxor på dagis! Konflikter och långa arbetspass har vidare givit magbesvär, djupt engagemang i arbetet har ibland övergått i ångest och oro.

Sammantaget får vi genom Elsa Bolins forskning en mycket varierad bild av kvinnors liv, kunskaper och arbete.

Kvalitativ grundforskning

Men varför betraktar inte Elsa Bolin sig

som "en riktig forskare?" Är det för att hon inte tillhört det akademiska vetenskapssamhället - med sina särskilda krav på vad vetenskaplighet är. Trots att hon vet att den kunskap som hon producerat är beroende av just hennes specifika bakgrund och livslånga kontakt med den verklighet som finns *utanför* akademierna. Få (riktiga) forskare, har kunskap (och tålmod) att genomföra en forskningsprocess likt den som Elsa Bolin har gjort. Få har också tid och ork att följa sina informanter hack i häl dagar (och nätter) i sträck. För att i grunden förstå vad kvinnorna vill ha sagt har författaren också själv skrivit ut ett omfattande bandat material. Det Elsa Bolin gjort är kvalitativ grundforskning på högsta nivå där själva forskningsprocessen och framkallandet av kvinnornas berättelser är det centrala.

Kvinnors *gemensamma* erfarenheter och handlande, mot bakgrund av deras individuella liv, framhålls av Elsa Bolin i den analys som följer efter berättelserna. I analysen refereras till aktuell kvinnoforskning; författaren kallar det sina inspirationskällor. Avsnittet utgör en god översikt av de senare årens teori- bildning inom området.

Men varför har författaren låtit sig bli "förvirrad när det gäller teorierna hon ska bygga på?". Hon *behöver* ju inte bygga på andras teorier? Varför inte löpa linan ut och låta den egna kunskapen och nyfikenheten vara vägledande även i analysen? Hade detta unika material kunnat bjuda på något mer - om hon struntat i andras teorier och förhållit sig alldeles fritt? Hade andra begrepp än de redan etablerade "tystad kunskap", "modrande", "kvinnokultur", "teori och empiri i dialektisk växelverkan", då kommit fram? Vad hade det *nya* kunnat bli? Detta sagt som en "positiv kritik". Det Elsa Bolin faktiskt gjort är att hon visat att så många av redan etablerade teorier inom feministisk forskning verkligen äger giltighet i kvinnors vardag! Mot bakgrund av detta kan Elsa Bolins forskning även ses som ett politiskt dokument.

En kvalitativ grundforskning på högsta nivå där själva forskningsprocessen och framkallandet av kvinnornas berättelser är det primära

Till vem riktar sig då boken? Politiker, forskare, tjänstemän kan förstås läsa den. Men störst politisk sprängkraft får den troligen om kvinnor själva läser den. Först när kvinnor själva kan identifiera de hinder som finns och först när många kvinnor delar samma kunskap och går samman kan strategierna för förändring formuleras. Problemet är bokens omfång: Drygt 550 sidor, varav 425 upptas av berättelser och intervjusamtal om och med de elva kvinnorna (inkluderande Elsa Bolins "självbiografi"). Självtog den mig lång tid att läsa. Framförallt är det "porträtten" som tar tid. Att ta del av dessa "vanliga" kvinnors liv, med alla sina unika slag av lidande, svårigheter, kämpande, kraft och glädje, är känslomässigt krävande.

Läsmetoden måste bli att läsa ett eller ett par porträtt i taget. Kanske särtryck med 2-3 porträtt skulle vara mer lättillgängligt för olika grupper av kvinnor. Saras berättelse, med sin gripande skildring av sexuellt våld i barndomen, borde tex vara obligatorisk läsning för alla som arbetar inom psykiatrisk vård. Sara skildrar sin mångåriga kamp för att bli av med den "spindel" som övergreppen planterade i hennes mage.

Till sist: De nedskärningar som den offentliga sektorn blir utsatt för idag har slagit hårt även mot Elsa Bolins kvinnor. Alice, undersköterska på en cancerklinik, tar dikten till hjälp för att uttrycka sin vanmakt:

*Förlåt den pinsamma situationen
men jag hinner inte sitta
på din sängkant i kväll!
Försök uppskjuta döendet
till en mer personaltät dag.*

bok recensioner

Hur går det för barn som tidigt placeras på barnhem?

GUNVOR ANDERSSON

Barn i samhällsvård

Studentlitteratur, Lund 1995. 216 sidor.

Det är ganska ont om longitudinella svenska studier över barn som omhändertagits av sociala myndigheter. Gunvor Anderssons undersökningar hör emellertid till denna kategori. Författaren har följt 21 barn, 0-4 år gamla, som under en tvåårsperiod placerats på barnhem på grund av föräldrarnas missbruk. Barnen följdes upp efter tre och nio månader, fem år och tio år. Majoriteten av barnen kom också att uppleva en eller flera placeringar i familjehem.

Den föreliggande boken är en sammanfattning av hela förloppet, som numera sträcker sig så långt som till barnens 10-15-årsålder. Störst tonvikt har lagts vid de två senaste uppföljningarna efter fem och tio år. På ett förtjänstfullt sätt har Gunvor Andersson studerat barnens förhållanden dels i olika avseenden, dels ur olika perspektiv. Utfallet har sålunda undersökts i termer av barnens boendestabilitet, deras välbefinnande, deras relation till föräldrar/fosterföräldrar och till skola/kamrater. Till utfallet hör också föräldrarnas situation och förhållande till socialtjänsten. Allt detta har alltså undersökts. Vidare har Gunvor Andersson inte nöjt sig med att enbart fråga föräldrar/fosterföräldrar om hur barnen mår, utan barnen har också intervjuats och fått skatta sitt eget välbefinnande och sin självvärdering.

I ett inledande teoretiskt kapitel, som främst bygger på psykoanalytisk teori,

redogörs skarpsinnigt för de inte helt enkla skillnaderna mellan det sk relationsorienterade och det sk behovsorienterade synsättet på placeringar av barn. I korthet rör det sig om en antagen motsättning mellan barnens behov av *stabilitet*, dvs ett varaktigt boende hos "psykologiska föräldrar", och barnens behov av *identitet*, dvs kontakt med sin ursprungsfamilj och kännedom om sin biologiska bakgrund. Gunvor Andersson visar att det varken kan eller bör finnas någon motsättning mellan dessa båda perspektiv. Viktig läsning för studerande och praktiskt verksamma!

Flera resultat är anmärkningsvärda och direkt relevanta för det sociala arbetet. Det visar sig t ex att barn som aldrig kan sägas ha haft någon relation till sin egen förälder kan utveckla starka band till fosterföräldrar, som för dem blir "psykologiska föräldrar". Andra barn kan trots familjeplaceringar behålla sin primära anknytning till de egna föräldrarna. Bäst tycks det gå för dem som både har goda relationer till sina egna föräldrar och till fosterföräldrarna, som då blir ett slags kompletterande föräldragestalter. Långt ifrån att vara rädd för att familjehemsplaceringar skall misslyckas på grund av de biologiska föräldrarnas fortsatta förekomst i barnens liv bör man i stället se de biologiska föräldrarna som en viktig resurs och stödja deras kontakter med familjehemmet. Intressant är också att fosterföräldrarna visade sig betydligt mer öppna för barnens behov av sina egna föräldrar än man tidigare har antagit.

Det fanns också ett påtagligt samband mellan socialsekreterarens positiva uppfattning om moderns samarbetsvilja och resurser (de "hoppfulla" fallen) och barnens utsikter att flytta hem. Detta samband var nästan utslagsgivande: de faktiska förhållandena i övrigt kunde inte förklara varför vissa barn kom hem och andra inte. Föräldrarnas missbruk kunde vara lika stort i båda fallen.

Det är värt att ta på allvar vad Gunvor Andersson skriver om socialsekreterarnas ansvar för att barnen får den nödvändiga kontakten med sin ursprungsmiljö eller i varje fall information om den. Vidare att socialsekreterare måste följa upp placeringar både i familjehem och i biologiska hem. Familjerna efterlyste inte mindre utan mer insatser från socialtjänstens sida, särskilt när barn flyttat hem.

Gunvor Anderssons bok visar på grundval av både teoretiska resonemang och empiriska fynd att det finns mycket att utveckla i det sociala arbetet. "Barn i samhällsvård" är således en viktig kursbok och en angelägen fördjupningsbok för dem som arbetar med barn och familjer. Man väntar med spänning på en fortsättning.

Dagmar Lagerberg

Etik inom försäkringskassan

KARIN AMÉEN, TUIJA LIITI

Etisk kompetens

Försäkringskassan i Stockholms län, 1995.

Etik diskuteras numera allt oftare och i allt fler sammanhang. Exempel finner vi inom bl a forskarvärlden, politiken, näringslivet och de offentliga myndigheterna. Denna tendens är på det hela taget positiv. En viktig fråga är emellertid vilka motiven bakom detta nya intresse är. Är det fråga om att vinna allmänhetens förtroende för den egna verksamheten eller är det fråga om en genuin vilja att handla moraliskt rätt? Dessa två olika motiv behöver inte stå i motsättning till varandra, men det är fråga om i grunden två olika inställningar. Den ena har med policy och good-will att göra, den andra med etik. Denna fråga om motiv aktualiseras också av den nyligen utkomna rapporten "Etisk kompetens" (1995), som ingår i Försäkringskassans FoU-serie (Stockholms län). Författare är Karin Améen och Tuija Liiti. Man kan i denna skrift ana en vacklan mellan de två olika inställningarna, bl a i följande formulering: "Allmänhetens förtroende för myndigheternas verksamhet är av central betydelse. Här spelar etiken en viktig roll." Talet om etikens förtroendeskapande roll kan leda tankarna till ett instrumentellt synsätt på etiken, men behöver inte göra det.

Ett annat problem som är förknippat med det nya etikintresset och som särskilt aktualiseras i den offentliga sektorn gäller den kvasijuridiska karaktär som etik lätt får i detta sammanhang. En tendens till detta kan också skönjas i "Etisk

kompetens". Det talas om "...de moraliska värderingar som styr verksamheten" och om "...etiska normer som gäller på försäkringskassan". Det förefaller vara fråga om värderingar och normer som redan är fastställda. Améen och Liiti visar emellertid på vissa andra ställen medvetenhet om den etiska pluralism som förekommer inom försäkringskassan liksom i samhället i övrigt. Jag efterlyser dock en starkare betoning av denna pluralism. Jag menar också att dess konsekvenser borde lyftas fram tydligare. Målet för den etiska dialogen blir i detta perspektiv att utifrån olika utgångspunkter genom ett ömsesidigt givande och tagande av argument söka enas om vad som är moraliskt riktigt. Argumentationen skärps successivt och själva dialogen fungerar på så sätt utbildande och transformerande.

Vilka etiska problem är då centrala i försäkringskassans verksamhet? På basis av en intervjuundersökning pekar Améen och Liiti på frågor om de försäkrades integritet och om handläggarnas relation till överordnade. I det förra fallet rör det sig om problem som aktualiseras av kontakter med de försäkrade utanför arbetstiden p g a att handläggarna bor inom sitt eget kontors upptagningsområde. I det senare fallet är det fråga om att handläggarna ibland upplever styrningen från politiker och chefer som dålig eller orättvis.

För att söka lösa etiska problem, t ex av denna typ, kan man vända sig till olika etiska teorier. Författarna diskuterar traditionella uppfattningar som konsekvensetik (en handling är rätt eller fel beroende av konsekvenserna) och pliktetik (en handling är rätt eller fel oberoende av konsekvenserna), men fastnar för en form av dygdetik. Här visar man god medvetenhet om den moderna moralfilosofiska diskussionen. Dygdetik, i antiken förespråkad av Aristoteles, har på senare år fått en rejäl renässans. Det primära, enligt detta synsätt, är inte handlingar eller deras konsekvenser, utan vilken karaktär man har. En människa med god karaktär utför rätta handlingar. Dygdetiken söker precisera vad som är moraliskt goda egenskaper hos en människa.

Det är i detta dygdetiska sammanhang som begreppet "etisk kompetens" hör hemma. Att vara etiskt kompetent är att

ha vissa goda egenskaper. Om man har dessa kommer man att handla rätt. Begreppet har, enligt Améen och Liiti, två komponenter: en kunskaps- och insiktskomponent och en attityd- och handlingskomponent. Den senare komponenten är överordnad den förra. Det viktiga är att handla rätt, inte att ha teoretiska kunskaper.

Hur kan den etiska kompetensen inom försäkringskassan höjas? Améen och Liiti föreslår utbildning. Ett viktigt inslag i denna är att skapa etisk medvetenhet bland försäkringskassans handläggare och chefer och att ge dem begreppsliga verktyg, ett "språk", för egen reflektion. Ett problem i detta sammanhang är att författarnas egen presentation av de etiska grundbegreppen lider av vissa brister. Man delar t ex in handlingsorienterade etiska teorier i å ena sidan teorier som är inriktade mot konsekvenser och å andra sidan teorier som är inriktade mot regler och plikter, men man försummar härvid att påtala att det finns konsekvensetiska teorier som samtidigt är regelriktade (t ex regelutilitarism) och pliktetiska teorier som inte är regelinriktade (t ex Sartres situationsetik).

En annan svaghet är att man gör en känslacentrerad tolkning av den betydelsefulla 1700-talsfilosofen Kant. Författarna hävdar att Kant talar om "plikt-känsla". I realiteten är Kant tydligt förnuftscentrerad. Etiken förankras enligt honom i förnuftet, inte i känslan.

Ytterligare ett problem är att den teoretiska presentationen i viss mån hänger i luften och inte tillräckligt tydligt kopplas till de konkreta etiska problemen inom försäkringskassan. En utförlig diskussion om konflikter mellan olika etiska principer i konkreta situationer i försäkringskassans verksamhet skulle vara värdefull. Det kan här t ex vara fråga om konflikter mellan principen om respekt för integritet och principen om nytto-maximering.

Målet för det forsknings- och utvecklingsarbete som beskrivs vid försäkringskassan i Stockholms län är att bygga broar mellan teori och praktik. "Etisk kompetens" är ett försök till detta. Man lyckas dock endast delvis. Trots detta är rapporten uppslagsrik och väl värd att läsas, inte bara inom försäkringskassan.

Anders Nordgren

Att undvika att barn och ungdom åker 'asocialitets-slalom'

Faderskap i skilda världar

Folkhälsoinstitutet 1995:39

I Folkhälsoinstitutets rapportserie har nr 39 kommit att handla om faderskapet. Denna rapport är ett redigerat referat från en konferens i folkhälsoinstitutets regi som hölls i Täby 3-4/10 94.

Folkhälsoinstitutets mål är att främja hälsa och förebygga sjukdom och man vill förebygga bruk av droger, kriminalitet, våld och stärka samhörigheten inom familjen. Boken trycker på att ge pappan i familjen ökad självkänsla och identitet både som pappa och man. Man vill på detta sätt stärka föräldrarnas att lägga grunden för hälsa och välbefinnande i barn- och ungdomsåren.

Många barn förlorar kontakten med sin pappa, ofta i samband med skilsmässa. 160 000 barn i Sverige har ingen kontakt med sin pappa.

Ett flertal talare refereras, däribland familjeterapeuterna Bente och Gunnar Öberg, anstaltsdirektör Ann-Britt Grünwald, kristerapeut Göran Lindén, professor Philip Hwang, dr Göran Swedin, avdelningsdirektör Agneta Nilsson och Vibeke Bing.

Rapporten belyser barns behov av båda sina föräldrar. På Täbykonferensen framkom önskan om en radikal ny samhällsordning, där man från första början av sina barns liv finns närvarande som fullvärdig förälder. Detta skulle innebära ett på allvar jämställt samhälle, där båda könen har lika möjligheter och skyldigheter. Brottslighet och kriminalitet skulle minska dramatiskt. De ekonomiska bördorna skulle fördelas lika mellan män och kvinnor. 160 000 barn skulle slippa att ständigt längta efter och sakna sin pappa och trygga barn skulle växa till kloka ansvarstagande vuxna.

Denna önskan kan te sig utopisk, men rapporten beskriver en hel del vägar att gå mot målet.

Enligt 18:e artikeln i FN:s konvention om barns rättigheter ska länderna göra sitt bästa för att säkerställa erkännandet av principen att båda föräldrarna har gemensamt ansvar för barnets uppföstran och utveckling. Med utgångspunkt i

detta tar Jakob Lindberg upp frågan om vi i vårt land liksom i övriga länder lever upp till dessa krav. Referatet från konferensen uppmärksammar särskilt fäderna.

Pappan kan vara mer eller mindre frånvarande även inom ramen för en sammanhållen familj. Detta är sannolikt den kvantitativt viktigaste aspekten på problemet frånvarande fäder.

Skilsmässor och barn beskrivs med alla dess följder av Bente och Gunnar Öberg. Vi vet att risken för ett barn att få växa upp utan sin far har samband med föräldrarnas socioekonomiska ställning. I en Göteborgsstudie var tidiga separationer långt vanligare bland de resurssvaga familjerna.

I boken hittar man även kapitel om särskilt utsatta grupper: pappor på fängelser och flyktingfamiljernas pappor m m. Allt detta är läsvärt och viktigt att begrunda. Viktigt nog påpekas även att barn och unga åker "asocialitetsslalom", dvs problem upptäcks på dagis, sedan kommer barnet till barnhälsovården, skolan, elevvården, polisen, socialtjänsten och BUP. När ska man ta ett samlat grepp på den negativa utvecklingen och undvika uppspaltningen i den sociala sektorn?

Bokens höjdpunkt tycker jag personligen är det avsnitt där perspektivet vidgas från det särskilda till det allmänna och man fördjupar sig i att beskriva situationen i "den nyfödda familjen" och faderlighetens och moderlighetens speciella betydelse för barns utveckling på sikt.

Bengt-Erik Ginsburg citerar: Kärleksfulla, starka och tillgängliga fäder får söner med en trygg manlig könsidentitet och döttrar med tilltro till män!

Boken har en spännvidd och belyser barnets fysiska och psykiska behov, faderns roll i olika kulturer, svårigheter vid skilsmässa och tvist angående vårdnad och umgänge, men ger även praktiska konkreta försök till lösningar som pappagrupper, "Pappis" och FVC - familjevårdscentraler.

Boken är lättläst och viktig. Den vänder sig till alla som möter föräldrar i skilda situationer, barnmorskor, sjuksköterskor, läkare, socialsekreterare, förskollärare och jurister.

Framförallt tycker jag den ska läsas av nyblivna och unga föräldrar.

Gunilla Ljungman

Gediget arbete om socialtjänsprioritering

ÅKE BERGMARK

Prioriteringar i socialtjänsten. Rättvisa och ekonomi

Stockholm: Institutionen för socialt arbete: rapport nr 73, 1995. 180 sidor.

Bergmarks rapport bygger på en studie vars syfte var att påvisa, analysera och diskutera prioriteringar relevanta för socialtjänsten och det sociala arbetet. Efter en beskrivning av studiens uppläggning, görs en rätt utförlig presentation av de fyra olika kommuner som studerats samt prioriteringens teoretiska och värdemässiga förutsättningar, och då framför allt rättvisa i relation till behovs- och efterfrågestyrd prioritering. Därefter redovisas resultaten, bl a de tillfrågade föreställningar om vad som faktiskt prioriterats och vad som bör prioriteras.

Studien visar att det framför allt är äldreomsorgen som klarat sig bäst, medan de största besparingarna har gjorts inom barnomsorgen med personalinskränkningar och större barngrupper som följd. Totalt sett har individ- och familjeomsorgens kostnader ökat under den aktuella perioden. En viktig förklaring anges vara den höga arbetslösheten. Sparåtgärder har också förekommit i form av generella effektivitetssträvanden, minskad institutionsvård av missbrukare samt ökad återhållsamhet med kostsamma åtgärder som psykoterapi åt vuxna klienter.

Äldreomsorgen är den socialtjänstsektor som genomgående har det starkaste stödet från politikerna. Detta område anses vara mest angeläget att satsa på inför framtiden. Politikerna är däremot benägna att vilja ge lägre prioritet åt individ- och familjeomsorgen, och då speciellt socialbidragen. Många är av uppfattningen att hanteringen av bidragen är bristfällig och att bidragen missbrukas av klienter. Flera av politikerna ger också uttryck för föreställningen att institutionsvård av missbrukare är "såväl dyr som ineffektiv". Ett flertal politiker anser att statsmakternas beslut innebär nivåer på socialbidragen som är högre än de skulle vara om man självständigt kunde besluta om biståndets utformning.

Vad gäller barnomsorgen är politiker-

nas uppfattningar mer delade. De som vill spara är ofta av uppfattningen att området tillåtits växa allt för okontrollerat under 80-talet och att ytterligare nedskärningar behövs för att komma på en rimlig nivå. Barnomsorgens försvarare hävdar däremot att ytterligare besparingar skulle få allvariga negativa konsekvenser.

Bland tjänstemännen är det däremot olika satsningar på området "barn, ungdom och familj" som har högst prioritet. De betonar värdet av förebyggande och uppsökande verksamhet. Fyra av fem tjänstemän anser att barn och unga är den klientgrupp som är viktigast att satsa på inför framtiden. Denna ståndpunkt hävdas också av en majoritet av de som är verksamma på missbruksområdet och närmare hälften av dem som handlägger socialbidragen. Missbruksvården hamnar alltså jämförelsevis lågt ned i angelägenhetsgrad. Vuxna missbrukare ges den lägsta rangordningen.

En av studiens slutsatser är ett ökat kommunalt självbestämmande i fråga om socialtjänstens inriktning och ambitionsnivå, t ex rörande rätten till bistånd, troligen skulle medföra försämrade villkor för missbrukare, socialbidragstagare och andra vuxna klienter med psykosociala problem av olika slag.

Bergmarks studie är ett gediget vetenskapligt arbete inom ett angeläget forskningsområde. Metoder och material är väl anpassade till studiens syfte, och de slutsatser han drar är väl förankrade i de insamlade data. Jag har egentligen endast en kritisk kommentar, och den gäller själva rapportformen. Det akademiska monografi-idealet underlättar den vetenskapliga granskningen, men den är tyvärr ofta ett hinder vad gäller att nå ut till olika intressegrupper för vilka resultaten borde vara av stort intresse.

Tore Nilstun

Våra recensenter

Dagmar Lagerberg är docent och verksam vid Barnhälsovården, Akademiska sjukhuset, Uppsala, *Anders Nordgren* fil dr, verksam vid Socialmedicinska inst samt forskningsetiskt forum, Akademiska sjukhuset, *Gunilla Ljungman* leg läkare, specialist i barn- och ungdomspsykiatri, Akademiska sjukhuset, Uppsala, *Tore Nilstun* är docent i medicinsk etik, Lund.